

1826
865

20
12

72 110

Megjelenik
minden hó 1-én és 15-én.

Előfizetési ár
Egész évre 6 frt o. é.
Félévre . 3 " " "

A közlemények és előfizetők
-ek bérmentve küldendők.

Szakhirdetések
egy petit hasábsora 6 krral
számítatik.

HASONSZENVI KÖZLÖNY.

Alapos ismereteket terjesztő orvosi lap a homöopathiáról.

Elc. ászethetni
vidéken
minden cs. kir. posta-
hi vatal utján.
Gyöngyösön
a sz erkesztőnél.
Egerben
az érseki lyceumi
nyomdában.

Szerkesztő-tulajdonos: **Horner István**, a gyöngyösi közkórház igazgató-főorvosa.

TARTALOM: Búcszó a szerkesztőtől. — Gyógytani tanulmányok. Bakody Tivadar tudortól. (vége) — Az adag kérdése. Schleicher Aladár tudortól. — (vége.) — A Hagymáz Oppolczér tan. és bécsi tr. klinikai előadása után. (folyt.)
TÁR C Z A: A magyar orvosok és természetvizsgálók Pozsonyban székely XI dik nagy gyűlése. (vége.)

Tisztelt olvasóinkhoz.

Hazánk fővárosa hasonszenvi orvosait, — hála a gondviselésnek! — a rég ohajtott egyesülési szellem szállta meg; — ezen egyesülés „*magyar hasonszenvi orvos egylet*“ czime alatt, felsőbbi megerősítést nyervén, hasznos és célba vett működését röviden megkezdi, s ezzel, — mint hinni ohajtjuk, — mindazon eszközöket, melyek a homöopathia méltó terjedéséhez kívántatnak, szakadatlan gondja közé fogja sorolni.

Ily eszközökhöz számítatik főleg egy nyilvános közleg megindítása, mely a nevezett egylet életképességéről, — a hasonszenvi, s általában az egész hazai közönség előtt, — tanuságot tegyen. — Ezek után felealegessé válik egy, hasonló irányt követő közleg folytatása a vidéken, mivel azonfelül ily feladatnak, egy testület jobban és hasznosabban is megfelelehet.

Ez azon indok, mely — miután másfél év előtt a még meddő tért, a tudomány és a szenvedő emberiség érdekében elfoglalom, és azt tehetségemhez képest gyümölcsözővé tenni kényszerített, — most a viszonyok ily örvendetes fordulata után e térről lelépni, és azt ifiabb és erőteljesebb kezeknek átengedni kötelességemé teszi.

Utódomnak e téren, pesti ügyfeleim számos részre, pesti gyakorló orvos Szontagh tr. urat jelölé ki, kinek jeles tehetségei, a Közlönyben ismételve megjelent érdekes munkálatai folytán, t. olvasóink előtt eléggé ismeretesek.

Azon t. előfizetőink eszerint, kik illetőségöket egy egész évre, vagyis 1866. jun. 30-káig nálunk már befizették, a következő félévben, vagyis 1866. jan. 1-től kezdve, lapjaikat Pesten az új szerkesztőségtől, kinek Programmja általa röviden közöltetni fog, veendik által.

Részemről nincs egyéb hátra, mint t. olvasóimnak a pártfogást, munkatársaimnak pedig a barátságos közreműködést szívélyesen megköszönni, és a folytatandó lapot erélyes támogatásukba ajánlani.

Kelt Gyöngyösön dec. hó 15-kén 1865.

Horner István.

orvostudor, a gyöngyösi közkórház igazgató fő orvosa,
a kir. magyar természettudomány társulat r. tagja,
koronás arany érdemkereszt tulajdonosa.

Gyógytani tanulmányok.

Bakody Tivadar tudortól.

(Vége.) VII.

A sorozatot a 62-ik lapon fölemlített *aconitum*-mal kezdem meg.

Az aconitin hatása felől *Aschenbrenner* akként nyilatkozik, hogy az idegrendszerre ép úgy mint a vérkeringési gépezetre intensive hat. Kenőcs alakban a szemre helyezve: heves zsihongást és égetést okoz, *mialatt a láta majd kitágul, majd pedig ismét összehúzódik.*

Az aconitin hatása felől közzétett tapasztalatok nagy része, tisztátalan készítményekre látszanak vonatkozni. Belsőleg történő adagolása veszélyesnek mondatik, míg külsőleg Aschenbrenner következő bántalmakban ajánlja: ílegfájdalmakban, arczsúbánál, köszvényben, czúzban, czombzsúbánál, fekete hályogban szivárványhártyalobnál, a saruhártya elhomályosodásainál, szürke hályogban, s fülbántalmaknál. (A tülszir hiányzó kifolyásánál, a mandola-mirigyek dagja vagy az Eustach-kürt bedugulása által okozott süketiségnél, ideges fül-fájdalmaknál s fülcsengéssel összekötött — esúzosideges — süketiségnél).

A *silicearól* (a 61-dik lapon) következőket olvassuk: a kovasav élettani hatásának meghatározására nézve minden biztos támpontot nélkülözünk. Az előbbeni századok orvosai a silicatoknak összehúzó, vérsillapító s rothadás-ellenes hatást tulajdonítottak. Másítólághat hatna ugyan erőművileg a gyomor takhártyájára, valamint az abban elterjedt ideghálózatra s consecutive az emésztési folyamatra, ugyszinte az ideg-reflexiók előidézése által is. Azonban miért ne volna képes a számtalan ásványvizben (habár csak csekély mennyiségben) felolvasztva előjövő kovasav is hasonló módon, vegytani úton, gyógyhatásokat eszközölni az élő szervezetben? A silicatok már a legrégebb időkben: szerves felbomlásra való hajlamnál, nyak- és vér-ömléseknél, hypochondriában, mélakóránál, szivdobogásban, göresőkben s nehéz kórságnál rendeltettek. *Legújabb időben Zimmermann, Münchbergben, a tiszta s finom porrá tört hegyjegecz-homokot — a beteg ösztönszerű hajlama által vezetve ezen szerre — tökéletesen kedvező eredménnyel nyújtá egy ízben makacs, különféle emésztési bántalmaktól kísért, s kritikus aranyérfolyással váltakozó hypochondria egy esetében.*

Igy néz ki pongyolában a büszke gyógyászat!

Szerző igen naivul mondja az *anthrakokali*-ról, hogy a vita ezen szer gyógyhatása felől még nincs befejezve. *Pölya* s mások általánvéve idült tengéleti bántalmak, u. m. syphilis, görvélyes tüdővész, sömörseziü rühsenyv sat. ellen ajánlák. *Gibert*, belsőleg adva, semmi hatását sem tapasztalta, külsőleg azonban idült kütégeknél jó szolgálatokat tőn, míg *Felsach* a görvélykór legnehezebb alakjaiban belsőleg is hasznosnak akarja azt találni.

Az *anthrakokali* helyes javallatának s gyógytani értékének meghatározása ily gondolkodási s vizsgálódási modor mellett még sokáig fog függőben maradni.

Az *atropin* felől szerző következőleg nyilatkozik: ^{1/1000} nehezék atropin elégséges, hogy láta tágulást (de nem állandóan) idézzen elő. Erre egész csoport kezeseket említ föl, kik azt a legkülönbözőbb módon, a legkülönbözőbb kórfolyamatokban használatba hozák.

Geiger belsőleg, *White Cooper* pedig belsőleg s külsőleg ajánlja annak vizes oldatát. *Bouchardat* és *Cooper* az atropin belső adagolása által a choreának egy felette makacs esetét gyógyíták meg, mely a nagy adagokban nyújtott belladonna-poroknak ellentállt — *Brookes*, kitűnő sikerrel használta azt kenőcs alakban arczfájdalom ellen, midőn a szenvedő részben hidegségérzet volt jelen.

A *sósavas méz* hatása — szerző szerint — oldó, másító. A bél takhártyájának elválasztását kevésbé emeli, felszívja, — a táplálkozási folyamatot s vérvagyat megmájsítja. (Hogyan? azt nem tudjuk.) Használtatik: görvélyes vérvagy, a mirigyes képletek beszűródése, a bélhuzam takárja, idült bőrbántalmak, tüdőgümösödés, hányás s általános elégs ellen, mely utóbbi esetben a gyógyhatány fürdőbe tétetik.

Szükséges-e még közelebről is megvilágítani e zűrzavart? A javallatok tudományos kifejtéséről itt egy betű sincs.

A *sósavas ónról* (*Stannum muriaticum*) az áll, hogy erős, maró méreg, mely helybelileg közép adagban már, a gyomorba jutva. 15 — 20 nehezékű dosisban gyomorbéllob és bárzsinglob által öl, eleinte izgató, aztán hűdő, agy-gerincezvelő-bántalmak jelensége alatt. Másító, összehúzó, izgató.

Chevallier gelisztaszor gyanánt ajánlja a galandféreg ellen. *Schlesinger* pedig a mozgató gépezet idegbántalmaiban, epilepsiában, idiopathikus göresöknél. különösen pedig az elnyomott lábizzadás folytán visszalépett kütégekből származott idegbántalmakban, midőn láz, gastrikus tisztátalanságok, vagy az összes idegrendszer nagyfokú izgatottsága ninesenek jelen, végre a külbőr küteges és göresös metamorphosisainál. *Peerson* vitáncz ellen említi.

Ugy hiszem, elég példát hoztam fel annak bebizonyítására, hogy itt tudományos therapiáról szó sem lehet.

Ily therapiának valódi neve: durva empiria, mely dogmatikus iskolai bölcselkedésen alapszik, s mely nélkülözve minden természethuvárlatot: a tudományt durva ököllel vágja arczul.

Még szembeötlőbbé lesz mindez ha *Aschenbrenne* munkájában végig futjuk a lastromot, mely az egyes bántalmakban ajánlott szereket foglalja magában.

Asthma ellen 21 szer van ajánlva, u. m. acidum meconicum, (opiúmsav.) melynek hatásáról csupán az jegyeztetik meg, hogy: „nem mérges.“ Aztán: ammonii bensoici liquor, carboneum chloratum; gas azoticum oxydulatum; guaco folia et stipites; hyssop olaj; lobelia inflatae herba; sósavas morphium; natrum nitricum, phellandrii seminum extractum; salicinum, veratrinum, virgaureae summitates; visci quercini folia et ramuli;

zincum hydrocyanicum sine ferro; joduretum sulfuris; aether chloricus; bignoniae catalpae siliquae, et radices cortex; natrum arsenicum, zincum ferro-hydrocyanicum. — *Cholera* ellen hasonló módon 29 szer van felhalmozva, u. m. acidum pyrolignosum, ammonium uricum, aqua oxydata, berberinum; canabis indica et arabica, carboneum chloratum; carboneum trichloratum; chininum muriaticum; chininum sulfuricum, creosotum, diosmae crenatae folia; ferri acetici tinctura, ferrum et aluminum bisulfuricum; gas azoticum oxydulatum; guaco folia et stipites, natri chlorati liquor; nicotianae aqua, pix liquida, potio antiasthmatica, saponi rubiginos fructus, sinapeos aqua, sumbuli radix, syrupus cum aethere sulfurico, tanninum purum, vetiveriae radix, argilla, diospyreos virginianae baccae, fuligo splendens, artemisiae vulgaris radices extractum spirituosum.

Hányzékkelés ellen 21 szer van fölemlítve, u. m. actaeae racemosae radix, alismae plantaginis radix, argentum jodatatum, atropinum, carboneum chloratum, ferrum ammoniaco tartaricum, ferrum hydrocyanicum, kali ferro hydrocyanicum, kali hydrocyanicum, manganum carbonicum, natrum arsenicum, nucis vomicae extractum spirituosum, solutio solventis mineralis de Valagin; stannum muriaticum oxydulatum, sumbuli radix, syrupus strychnini sulfurici, valerianae oleum aethereum, visci quercini folia et ramuli, zincum aceticum, zincum ferro hydrocyanicum, zincum muriaticum.

Ilg székelés ellen 46, vérhas ellen 22, izzag ellen 16, epilepsia ellen 28, időlt kütegek ellen 58, félbenhagyó lázak ellen 75, köszvény ellen 39, vérzések ellen 17, vérömlések ellen 31, gelisztakör ellen 24, sárgaság ellen 16, hőkhurut ellen 27, fehér folyás ellen 26, köbántalom ellen 22, tüdővész ellen 41, idegfájdalmak ellen 38, idegbántalmak ellen 22, hűdés ellen 20, arczsába ellen 21, csúz ellen 56, görvélykör ellen 53, szorulás ellen 31, bujakör ellen 55, húgycsőtakár ellen 28, vízkör ellen pedig 49 legheterogénebb gyógyanyag van ajánlva.

Vegytek már most a vízkör ellen felhozott szerek javallati formáját pontos vizsgálat alá. Az acidum pyrolignosum-ról röviden csak ez áll: „vízkörben.“ Az ammonium uricum felől szerző következőleg nyilatkozik: „az írha kóros elváltozása — melyre a húgysavas ammoniak behatást gyakorol — vértorlódásban és vérbőségben nyilatkozik, savós és genyes kiizzadmányra való hajlammal. Ellenjaválva van e szer: *valódi lobnál, hagymázban, sülyben, vízkörben.*“

Mit jelentsen e Gallimathias?

Az apocinum cannabicum javallata következőleg hangzik: „vízkör, különösen fő- és bőr- úgy szinte hasvízkör is.“ Aqua natri jodati carbonica az alhasi képletek

pangásánál ajánlatik, mely vízkört *vonhatna maga után.*

Az argentum chloratum, asparagus officinalis és asparaginum, aurum muriaticum, ballotae lanatae folia, aetherikus calamus olaj, cannabis indica, colocynthia um seminum tinctura, cuprum muriaticum oxydatum, cynauchi vincetoxici radix, cynarae scolimi et cardunculi flores et radix, delphininum, cortex frangulae, fuligo splendens, helichrysi arenarii herba et flores, ireos foetidissimae radix, lapathi acuti radix, panicum miliaceum, petroselinum oleum aethereum, rhamni spinae cervinae extractus, a genista scoparia levele, virága, ága és magva, sumbuli gyökér, a thuja occidentalis levele s ágcsú, hugyan veratrincum, s verbenae officinalis herba felől ismét pusztán annyit olvasható, hogy: „vízkörben.“ — míg az oleum betulinum-ról megjegyzzetetik, hogy azt Oroszországban a nép házi szer gyanánt használja a fennnevezett bántalomban. A cainca gyökér újra csak egyszerűen vízkörös bántalmakban, has- s különösen bőr-vízkörben van ajánlva. A cheinophila corymboza a húgyszervek funkciójának időlt bántalmaiban, vízkörben, has- és bőr-vízkörben magasztatik, különösen a tápcső torpid gyöngesége s a nyirk-rendszer petyhüdtisége mellett, úgy szinte a petefészek vízkörjében is, — míg a chininum tannicum a nedvek felbomlására és vízkörre való hajlammal, s a croton olaj torpid, makacs vízkör ellen, alhasi pangásokkal s nyákossággal, különösen has- és bőr-vízkörben. A digitalinum *másodlagos* vízkörben van ajánlva, általános és bőr vízkörnél, s a mellhártya, szivburok, és hashártya savós izzadmányainál.“

Az evonymi europaei fructus a vízkör azon formáiban van javálva, melyek laza, hízásra hajlandó egyéneknek, iszákzsoknál, a gyakoritúl ingerlés következményeinél, vérvesztésnél és hasonló gyöngítő behatásoknál fordulnak elő s általában a torpiditas jellegével bírnak — míg a ferrum jodatatum azon általános criterium alapján, mely gyógy-alkalmazása felett uralg, oly vízkörben javallatik, hol az: az érző tenyészet, és izgatási életkör összorganismusának elgyöngülésénél mint zsongító, oldó és másító hatány működik.

Az oleum aethereum juniperi baccarum a vízkör minden formájában — a lobosokat kivéve — magasztatva van.

A kalium bromatum: máj-túltengésnél — különösen ha ezen bántalom folytán a hasürben savós kiizzadmány történt — ajánlatik, egyébként általában még a vízkör ellen is.

A kali hydrojodicum kivételkép csupán a vörheny vizeny-stádiumában emeltetik ki, de aztán a marchantiaconicae, s a nasturtii aquaticae herba ismét egyszerűen csak hydropikus bántalmak ellen magasztatik.

A natron choleimicum a calomel helyettese (?) gya-

nánt van fölemlítve idült vízkórnál, mely a máj működési zavarával van complicálva, ugy színté az aqua quasidialis: idült májbántalmakkal összekötött vízkórnál.

A spartianthus juncens virága s magva oly vízkórban volna hasznos, hol egyuttal zsongító hatás is kívánatos.

A salétromsavas hügyany röviden csak a sziv-máj-és vese-bántalmak folytán föllépő vízkórban, bőr- és has-vízkórban, a chirayta szára pedig vízkórt előidéző se nyvekben ajánltatik.

Azon úttól — mely itt a gyógyász számára ki van jelölve — valóban csak visszaborzadhatunk. Ama felületesség, mely a kórtani nézeteket ép úgy, mint az ezekre épített pharmakodynamikus javallatokat jellegzi: elszomorítja s aggodóvá teszi az embert, mivel hasztalanul igyekszik ama nemes vágyat kielégíteni, hogy cselekedeteiről számot adhasson.

A régi gyógytan hibás javallatokban gyökerezik, s a tudomány jelen állásponjtjáról tekintve: hasznavehetlennnek bizonyul be. Ki megelégszik az illusiók országábani kalandozással: az a realisabb tendenciák szükségét nem érzi.

A gyógyszeres szaporítása által — melyeket egyesek mindig újra meg újra földicsérnek — a régi gyógytan mindinkább azon helyzetbe jut, hogy minden egyes papja a képzelt magyarázat szerint — mely subjectiv gondolkodásmód kifolyása — akként cselekszik, a mint épen kedve tartja.

Valamennyi tudákosan hangzó javallat nem egyéb haszontalan lomnál s az oly értelemben cselekvő gyógyász, a pharmakodynamikus, és kórtani csalódások törékeny mankóján sántikál.

Alig hiszem, hogy valaki azzal akarna vádolni, mi-kép szándékom volna a gyógytant, mint tudományt lealacsonyítani, csupán azon föltevés ellen tiltakozom, mint-ha azok — kik a fenntebb vázolt irányban nem akarnak haladni — nem tudnák, hogy miért tértek le azon útról.

Minden gondolkodó embernek azon meggyőződés-re kell jutni, hogy az akként mivel gyógytan nem emelkedhetik soha természettudományyá.

Hahnemann törekvése — hogy a traditionalis hit — gyógytant, kísérleti úton fejlesztse természettudományyá — követőiben is él — s a reformatio korszaka ama szabad s nagy gondolkodónak első élettani gyógyszer-kémletével kezdődék meg!

Az adag kérdés.

Schleicher Aladár tudortól.

(Vége.)

A magas hátványok hivi a hatvány elmélet iránti előszeretettől ragaszkodnak azokhoz, s azt állítják, hogy

minél inkább higittatik a gyógyszeranyag, annál inkább növekszik annak ereje. Csakhogy a hatvány elmélet ellenmondásban van az ismert természettani törvényekkel, és az egész feltevés fogalomcsereán alapszik. contradictio in adjecto; mert más fogalom az anyag, más pedig az erő, s az anyagot ép oly kevésbé cserélhetjük fel az erővel, mint az erőt az anyaggal, ugyanazonegy dolog szükségkép egy és ugyanaz maradván.

A középhigitmányok hivi (e helyt főleg a 30-ikra gondolok) alapokul hozzák fel: 1) a beteg szervezetnek fokozott fogékonyságát a sajátsterü inger iránt. 2) a ragályanyagok rendkívüli higságát és súlytalanságát, 3) azon anyagok rendkívüli parányiságát, melyek a sejtek táplálkozására kívántatnak. (Grauvogel) De ezen alapokok elseje ellen felhozhatni: hogy a leghasonlóbb gyógyszer is még mindig más valami, mint a sajátsterü inger; például szemgyuladásnál a *Belladonna* mégis egészen másképen hat mint a világosság és hogy számos betegséget tudunk, hol a fogékonyság még a sajátsterü inger iránt is le van hangolva és érzéketlen, például a fekete hályognál. A 2) ellen: hogy e helyt csak hasonlósággal, egyátalán pedig nem ugyanazonossággal van dolgunk, annál inkább, minthogy minden ujabbkori buvárkodás azon meggyőződésre kényszerit, hogy a ragályanyag szervezett csira. A 3) ellen: hogy a táplálkozás és gyógyszeringer színté két egymástól különbözö működés s nem szabad következtetnünk, hogy mindkettő ugyanazon mennyiségi törvényt követi.

Az alhigitmányok hivi azzal támogatják gyásolatukat hogy 1) a gyógyszerek még is csak anyagi alhigitmányok, melyek az által nyilvánítják hatásukat, hogy rokonságuknál fogva a szerves anyagra hatnak, a midőn azzal vagy egyesülnek, vagy legalább vonzódást tanúsítanak iránta; a miért is, midőn tömegekre kell hatni, nem közönbös a gyógyszer mennyiség sem; e mellett az alhigitmányok egyátalán hatalmasban működnek, mint a felsőbbek; 2) hogy az alhigitmányok biztosabbak mert fokozott fogékonyságot [feltételezni sem minden egyénnél, sem minden kóránál nem szabad, a miért is a gyógyszeriker gyakran a beteg hátrányára kimaradhat, ha magas higitmányok alkalmaztatnak, végre 3) hogy az észszerűség igényeinek eleget tettünk, ha a gyógyszer anyag annyira csekély, hogy semmi káros mellék vagy utóhatásokat nem nyilváníthat, és még sem tesz szük ki magunkat azon veszélynek, hogy a gyógyszer parányiséga miatt, elveszti minden hatását.

De ezen alapokok ellenében a felsőbb higitmányok hivi felhozhatják, hogy azokat sem lehet feltétlen érvényű bizonyítékokkal támogatni, hogy a szerves élet működésének utai és módjai még nincsenek kellőleg felderítve, és nem lehetetlen, hogy a gyógyszerekben hi-

gítás által oly erők tételnek szabaddá, melyek természetlanilag ugyan nem, de életlanilag igen is bebizonyíthatók. Ugy látszik tehát, hogy az elmélet sem döntheti el kérdésünket. Azonban e kérdés annyira fontos, hogy megoldására törekednünk kell, s miután ahhoz nem juthatunk más úton, mint a jelzetten, más módszert kell követnünk.

A statisztikai módszert minden előtt a tapasztalás fogadja el. De az egyes észleleteket nem elégséges összegyűjteni, hanem szigorú és józan ítéletnek is alá kell vetni. A kórismék (diagnosis) élesen és a lehetőségig szabatosan legyenek megállapítva, a kétesek pedig egyszerűen zárassanak ki a vizsgálódás köréből. Az adagkérdés megállapításához t. i. elegendő ha csak egyes, könnyen és élesen felismerhető kórcsoportok tanulmányoztatnak át ez irányban. A statisztikai adatok gyűjtésére hosszabb időköz tűzessék ki, miután remélhető, hogy mintegy 10 év lefolyása alatt eléggé bő statisztikai anyag birtokába juthatunk. Ezen anyag gyűjtésére leginkább hivatvák a kórodák, és Polyklinikumok de azon felül minden gyakorló orvos is hozzájárulhatna, ha a jó akarat nem hiányzik. Az egész ügy következőleg volna szervezendő. Először is statisztikai bizottmány neveztetnék ki, a kórodák és Polyklinikumok igazgatói összeköttetésbe lépnének és mind-egyik önmaga választaná meg tárgyát, vagy fogadná el a bizottmánytól, mely az észlelendő kórcsoportokat kijelölné az évi jelentéseket pedig átvinné és feldolgozná. Ez uton az egyes tapasztalások valóban becsese-kek leendőnének, s tudományos anyag gyanánt dolgoztat-hatnának fel. A számok beszélnek és végérvényes eredményeket nyújtanak. Részemről a hasonszenvi egyesület által Pesten felállítandó Polyklinikum legelső teendőjének tekintem ezen feladat megoldásának foganatba vételét.

Más részről nem elég elméleti alapokat felhozni melyek többé kevésbé mindannyian az alanyiaság bélyegét hordják homlokukon, hanem oly elméletet kell megállapítani, mely a tényekből foly. Teljes, tökéletes elméletet, mely az adag kérdés megoldását lehetővé tenné, felépíteni, napjainkban még lehetetlen, mert ez a gyógyszer hatásának elméletét átalán, s így az elemi kórtant is feltételeznél, pedig ki ne tudná közülnök, mily távol állunk még e céltől. De az ily elmélet utáni törekvés és az ezzel karöltve járó buvázkodás, mindig több meg több világot vetnek a tárgyra, s a kérdés tudományos oldalának eleget tettünk, ha azt tudomány-szerűleg kezeltük.

Már most is felállítható néhány oly tétel, melyeket bajos volna megtámadni. Ezen kevés, de biztos tételek, melyek az adagkérdésre vonatkoznak, következők:

1) A gyógyszer iránti fogékonyság különböző egyéniségeknél különböző, s különböző ugyanazon egyénnél különböző időben, végtére nagyon változik az a betegségben, még pedig olyformán, hogy egyszer fokozott, másszor meg alábbszálva jelentkezik. 2) A gyógyszer inger iránti fogékonyság a különböző szövetekben különböző, 3) Hoppe edénykísérletei és Wirchow rezgő sejt-kísérletei bizonyítják, hogy a cél-szerű ingerlés ép oly kevésbé sikerül a gyógyszerek

túlságos sűrítésénél, mint túlságos higitásnál. 4) Mint-hogy általában vagy a functióra, vagy a táplálkozásra, vagy a szövetekre kell hatni, kétségenküüli, hogy az első gyengébb ingerekkel támadandó meg, míg az utóbbi a leghatékonyabbakat kívánja. 5) Minthogy némely esetben a tömegekre kell hatnunk — p. o. hol durva szövet változások történtek. (heveny kórcsopetekben) vagy durva anyagi kiválások jöttek létre vizelet sat. által — ott az alhigitmányok alkalmazása látszik ezélszerűbbnek. 6) A hasonszenvi orvosok tapasztalatai — kik a legkülönbözőbb higitmányokkal feltűnő gyógy-sikerekhez jutottak — azon feltevéshez vezetnek, hogy a gyógyszer higitás és dörzsölés következtében parányszerű állapotba hozatnak, mely feltevés a természetani törvényekkel ugyan nem ellenkezik, de minden esetre még további kipróbálást és megerősítést igényel.

Ezen tételek további igazolása és bővítése legyen feladatunk, és csak is úgy tekintessenek, mint szerény kezdete egy fontos és mélyre ható elméletnek.

A Hagymáz (typhus.)

Oppolczer tr. és tanácsos klinikai előadása után.

(Folytatás.)

A hagymáz kórfolyam fokozata különböző egyéneknél különféle, ezen alapszik annak felosztása: könnyű, közép, és súlyos esetekre.

Az alászállási szak (stad. decrementi) a hagymáz-nál leggyakrabban a 3-dik hétre esik, midőn a betegség a legszámosabb esetekben egészségre változik, a láz apródonként enged, az agyjelenetek elenyésznek, az öntudat visszatér s akkor már étvágy is jelentkezik; ezenkívümenetel azonban mindig lassankint következik be, és az üdülési szak némelyeknél hosszas. A halál is ezidőszakban áll be rendszeren, szívszélhűdés, kimerítő bélvérzések, agyvértódulás, leülepedés a tüdőkre, bélátfúrás, reá következő hashártyalobbal, vagy egyéb már megnevezett komplikatiók idézik azt elő.

A hagymáz nem folyik le mindenkor a már felemlített jelenségekkel, lefolyása alatt néha csak bizonyos kórtünetek észleltenek, melyek jelenlétéből feljogosítva vélték némelyek magokat, annak több fajait megalapítani, mire azonban semmiféle alapos ok nem létezik.

A mi az *elvetélt hagymázt* (abortiv. typh.) illeti, ez oly nevezet, melyet elfogadni semmi esetre sem lehet, ez alatt tulajdonképen oly betegség értelmzettetik, melyről való-ságosan nem igen tudatik milyen természetű legyen. Vannak ugyanis hagymáz esetek, melyek már az első vagy második hétben meggyógyulnak, anélkül, hogy a beteg a megszokott foglalkozásában akadályoztassék, vágy kényszerülve volna az ágyba fektüdni; mivel azonban minden kültég kórok kezdetben egymáshoz igen hasonlitanak, s így azonnal meghatározni nem lehet, mily kór származhat a jelenlevő kórcsoportozatból, ennél-fogva oly esetekben, hol a hagymáz tulajdonképeni körjelei, mint lépdag, haspuffadás, vak-hurkabélzörej, bélbántalom, és kültég hiányzanak egyelőre leghelyesebb a kórhátározatot felfüggeszteni. a jelenlevő láznak sem valami nagy fontosságot tulajdonítani, s abból

azonnal a jelenlevő betegséget következtetni, Ily elve télt hagymáz többnyire gyomor és bélhurut, egy egyszerű csorvás láz, vagy egy Bright-féle vese tekintetik ilyennek, míg a vízkór támadása a kétséget eloszlatja — Midőn a láz és a közérzület zavarai igen csekélyek, úgy annyira, hogy a betegek az ő szenvedéseiket be sem látják ezt *Typhus ambulatus*-nak nevezik; mivel azonban e mellett a bélnyálkártya kórtani változásai közönségesen súlyosak, nem ritkán történik meg, hogy különben a látszólag egészséges emberek midőn a kórfolyam körülbelül 3 hétig eltart, hirtelen belátulás, vagy vérzés következtében elvesznek — Az ugynevezett *Typhus lentescens* nem annyira súlyos kórtünetei, mint lassu lefolyása által jellemeztetik, mely ismét egyedül a bélbántalom lassú gyógyulásának következtetése. Egyéb elnevezések: Pncumo-Broncho-Cerebrotyphus sat. azon tünetekből származtattak, melyek közt némely hagymáz esetek lefolynak, külön kóralakok gyanúnt semmiesetre sem, hanem egyedül az alapszenvedés következtetéseinek tekintendők,

Kórhatározat (Diagnose.)

Kezdetben lehetséges hogy a hagymáz felismerése nehézséggel jár, mivel mint láttuk tulajdonképen egy jellemző kórtünet sem észlelhető, azonfelül pedig egyéb lázas és küteges szenvedések ahhoz nagy hasonlatossággal bírnak. Minthogy a hagymáz gyakran félbenhagyó jellegű, — valahányszor a kórhatározatról szó van — mindenekelőtt szükség ezen jelleg távollétéről meggyőződni. Ez részint azon körülmény figyelése által eszközölhető, hogy a láz a hagymáznál folytonos, míg a váltóláznál ha nem előbb, de legalább a második hétben észlelhető rohamokban lép föl; különben az anamnesis is — ha az illető betegek már hagymázban szenvedtek, azonfelül az uralkodó járvány, az agyjelenetek tulajdonságai, végre az idő és helyiség érdemelt tekintete, — fontos támpontot kölesönözhetnek e részben. Kütegkorok legfeljebb a negyedik nap végéig engednek tévedést a hagymázzal, mely időbe, s csak ritkán később a kütég megjelenik, a midőn minden kétség elvan oszolva. Hasonlóan a 3-dik 4-dik napon, izzadási folyamatokkal se lehet a hagymázt összetéveszteni ha ezek még ekkor sem fedeztetnek föl, a lépdag, és a fokozott lázjelenetek pedig jelen vannak. Genyvérfolyamok, taknyosság, hullámereg, sárgaláz és gyermekági kórok bár eleinte nehezen különböztethetnek meg a hagymáztól, később, minden kórtünetek tekintete, és az anamnesis méltánylata segítségével elválasztathatnak és meghatározathatnak. A mi a szemeségümökör és a hagymáz közti hasonlatosságot illeti, melynek felismerése néha nagy nehézségeket okoz, erre nézve e helyen ezen fő momentumokat emeljük ki: a kiválólag fellépő hörgbántalmakat, a már tetteleg jelenlevő gümökört a tüdőkből, nem különben egyfelül a kevésbé fokozott hőmérsékletet, és a küteg megjelenését, lépdagot, haspuffadást; másfelől a hagymáz ritkán való megjelenését régi gümökóros szenvedéseknél, és e nevezetes hőmérsékletet. — Olykor azonban a hagymáz agylob jelenetekkel is léphet föl, mely kórhatározati tekintetben nagy óvatosságot követel: és csak a későbbi agyyno-

-más, az agy alapján létező idegek bántalmait, az eleinte szapora érverés lassúsága, a hasfalak behúzódása, mely-gés nélküli hányás által bírálthatók meg, mely kórjelenetek összeségéből az agylob bizonyossággal feltételezhetetik, míg a hagymázt jellemző jelenetek, annak jelenléte mellett tanuskodnak. — Gyomor, bél és tüdőhurutok az első hét végén különböztethetnek csak meg a hagymáztól; ha t. i. e napok alatt a lép megdagad, ekkor tekintettel léve a többi jelenlevő kórtünetekre, hagymázt feltételezhetünk, míg ellenkező esetben se zárhatván azt ki, mivel mint már előbb kinyilatkoztattuk, oly esetek is fordulnak elő, melyekben a lép megdagadhat.

Orvoslás.

Prophylactikai tekintetben mindenekelőtt ily betegek elkülönítendők, kikhez főleg fiatal személyeket bocsátani nem tanácsos, az ápoló személyzet olyan legyen, mely a hagymázon már túlesett, kevés egyéniségekből álljon, hogy a ragály elterjesztése azok által ne szaporitassék. Specificumokkal a hagymáz ellen nem bírnak, ép úgy nem ismerünk oly szereket, melyek benünket ezen mérge ragályozásától megóvjának. Az összes szerek, melyek a czélből adattak, hogy a hagymáz kórtolyam elojtassék, később sikeretleneknek, néha ár talmasaknak is bizonyultak be. Mihez még azon megjegyzés is járul, hogy ilyenmő szereket már a hagymáz első napjaiban adni kellene, midőn még a kórhatározattal tisztába sem vagyunk; de vannak esetek hol a hagymáz lefolyása sebes, melyekben tehát nem vagyunk feljogosítva e lefolyást az elojtó szereknek tulajdonítani Végre pedig a hagymázragálynak sem chemiai sem physikai tulajdonságait nem ismerjük holott csak ezek elpusztítása által lehetne az elojtásnak értelmet kölesönözni.

Sokan azon véleményből indultak ki, hogy a hagymáz mérget kezdetben a testből ki lehet takarítani, e czélből adtak hánytató, hashajtó izzasztó, húgyhajtókat, különféle indicatio causalis szerint; e reményt azonban a tapasztalat nem igazolta be. Szintúgy, több tekintélyes orvosok által ajánlott specificumok, röviden sikeretleneknek bizonyultak be, így a kidiesért ipecuanha, a timsó, a calomel, jod, digitalis. Francia orvosok, kik *Broussais* után a hagymázt gyomor és béllobnak tartották, vérbocsátásokat tettek, minden bebizonyítható eredmény nélkül.

Legtöbb mit a hagymázban tehetünk, főleg az életmód rendezése, a beteg ápolása, és bizonyos kórtünetek legyőzése, gyógyszer rendelmények a lehető legkevésbre szoritassanak, könnyű esetekben egészen mellőztessenek. Életrendi tekintetbe gondoskodni kell legelőbb a beteg szoba szellőztetéséről, és annak hőmérsékéről, mely mindig egyenlő maradjon; figyelem fordítassék a beteg tisztán tartására, s hogy fehérneműi gyakran változtassanak Mivel minden hagymázos beteg szomjuságtól gyötörtetik, mely szoros kapcsolatban áll a láz hevességével és a hasmenéssel, ennélfogva gondoskodni kell annak kielégítéséről, sőt a beteg ennek teljesítésére szólíttassék fel, habár szomja, mint a későbbi időszakban megtörténik, nem volna is. A szomj enyhítésére szolgáljon tiszta víz, vagy savanyokkal ke-

verve, ez utábbiakat sokan nem jól türik el. A hidegvíz azonfelül igen jó lázellenes szer, és hagymáz betegeknek nem ártalmas, ha az kis mennyiségben adatik, kivált midőn hasmenés van jelen. A vízhez kevert savanyók, melyek közül legezélszerűbben a növényssavak (ac. citr., syrup. rub. id., acid. tart. sat.) kevésbé az ásványsavak (ac. phosph., muriat., sulfuric. sat.) ajánlhatók, bár a szomjt enyhítik, a kór lefolyására azonkívül semmi befolyásuk. Az ac. sulf. és az elixac. Halleri a fogakat támadják meg, hosszabb ideig nem használhatók, s ekkor is üvegesövecskek segedelmével alkalmaztassanak. Azon betegeknek, kik a vizet nem ihatják adassék infus. flor. tiliae, verbasci, decoct. salep, vagy gummivíz, rizsfőzet, dec. hordei, avenae, sat. ezeket akár melegen, akár hidegen ihatják, minden esetben a hasmenésre tekintettel léve. A zsemlefőzetek közül a decoct. alb. Sydenhami (zsemle megfőzve, rajnai bor és rasura cornu cervi hozzáadásával) ajánlható. — Az eledelekre nézve megjegyezzük, hogy a betegek éhen tartása nem czélszerű, mint az több orvosok által azon okból, hogy a láz ne nevedjék ajánlatik, mintán a vérhiány, és a későbbi anyagfelemésztés mulhatatlanul a tápláló szerek nagyobb bevitelét kívánja, mely által az erő emelkedik és ezzel egyszersmint a gyógyulásnak is kedvező feltétel kölcsönöztetik.

E végre azon feltétel veendő tekintetbe, melyszert csak oly ételek rendeltessenek, melyek könnyen megemészthetők nehogy a gyomor és bélnyálkártya ingertessenek és a kórtani folyamatok rosszabbulása álljon

el; de még azon okból is, mivel ép a hagymáznál, mint minden lázas szenvedéseknél, a gyomor elválasztás nagyon megfogyatkozott; egyedül ott, hol a gyomor és belek átfurásának jelenségei már észlelhetnek, az evés egészen eltiltandó. Mivel az emésztő tehetőség gyenge, a betegek egyszerre keveset, s azt meghatározott időszakban egyenek. Legzélszerűbben adatik nekik jó erős húslé tojássárgájával, vagdalt hússal, zsemle leves, borleves, mely akkor van különösen jelentve, midőn a vérhiány és kimerültség már nagymértékűek. Ha a betegek a meleg levest és húst el nem türik, adassék nekik húsvonat; azonfelül egyéb könnyen emészthető ételek, mint: tyúk, galamb, bornyuhús, és jól elkészített tészta neműek. Szigorú életrend tartassék az üdülési időszakban, melyben legtöbb halálozás azon okból következik be, mivel a betegek vagy sokat, vagy rosszul készített ételeket esznek. A legszámasabb betegek ilyenkor igen jól türik el a tejet, kivált ha ez savanyú, ez utóbbi még akkor is, ha minden egyéb étnem hányással ürítetik ki. Ha gyümölcsöt rendelünk, az borral (budai) készítessék el, mivel vízzel készítve a gyomorba savanyt, és hasmenést okozhat. A kávé főleg nőktől szivesen fogadtatik el, csak igen fehér, a tejsűrűpedig zsiros ne legyen. Az üdülésnél még azon körülmény is tekintetbe veendő, hogymig a vérhiány és az erőtlenség tartanak, az ágyat elne hagyják, mivel könnyen elájulhatnak, mi gyakran halált okozhat.

T Á R C Z A.

A magyar orvosok és természetvizsgálók Pozsonyban székelő XI-ik nagygyűlése.

(Vége.)

11) Az archaeologiai szakosztály indítványai a következők:

1) Kéressék föl a magyar orvosok és természetvizsgálók Pozsonyban székelő nagygyűlése, eszközölné középponti bizottmányá által a legközelebbi magyar országgyűlés elé oly törvényjavaslat előterjesztését, melynél fogva:

a) terjesztessék ki a kisajátítási törvény a régi műemlékekre és azoknak területeire, mely szerint azok nemzeti közbirtoknak tekintessenek;

b) állitassék föl a már 1860-ban a nagyméltóságn helytartótanács által indítványba hozott, de még eddig életbe nem léptetett „magyar középponti archaeologiai bizottság,“ melynek igazgatósága a magyar kormány székhez csatoltassék;

c) változtassanak meg a régiségi leletekre vonatkozó rendeletek, akkint: hogy a kiásott régiségek az illető találónak kizárólagos tulajdonát képezzék, s ő azokat a hatóságnak csak följelenteni tartozzék; mint ez, az archaeológiának legnagyobb hasznára, más műveltebb államokban divatban vagon. Így a találók a föllett kincseknek közzétételére ösztönöztetvén, ekkép azoknak az ország határain túl való kivétele is lehetőleg

meg fog akadályozni. Ezen pontok általános helyesléssel elfogadtattak.

II) *Arányi* tanár ur. ismertetvén Vajda-Hunyad várát és annak részletes mintáját is bemutatván, valamint előadván az épületek jelen szomorú állapotát, a szakosztály elhatározá:

a) Kéressék föl a nagygyűlés, menesztetne a középponti bizottmány által küldöttséget Ó es. kir. apostoli Fölségéhez, mely hódolatteljesen oly értelmi kérvényt nyujtana át, miszerint Vajda-Hunyad várának a további romlásától megóvására szükséges intézkedéseket elrendelni kegyeskednék. Elnök ur ő mltga az indítványozott bizottmány vezetőjének *Kubinyi* Ágoston ő méltóságát; tagokul pedig *Heiller* Károly apát, pozsonyi kanonok-plébánost, *Havas* Sándor helytartósági tanácsost, *Rómer* Flóris és *Arányi* egyetemi tanár urakat nevezé ki.

b) Hogy Vajda Hunyadnak emléke maradandón megőriztessék és szélesebb körben is megismertessék. *Arányi* tanár urnak leírását, a várnak rajzával együtt, az évkönyvbe való felvételen kívül mintegy két ezer példánynyi kinyomatban való közzétételét indítványozá a szakosztály. Ezen érdekteljes tárgyban a nagygyűlés lelkes részvétét tanusitván, a közgyűlés két ezer példányban az évkönyvből külön lenyomatását és a két hazabani kiosztását elrendelé. Ennek végrehajtásával a központi bizottmány bizatik meg.

12) A gazdasági szakosztályban kitzított pályakérdésre, melyet Hideghéthy Antal ur 100 aranynyi jutalom mellett hirdettetni kívánt, fölemlített, hogy ez azon szerkezetben, melyben a közgyűlés elé hozatott, inkább magán-ügynek mint köztárgynak levén tekintendő, csak úgy lenne közgyűlési tárgyul elfogadható, ha mind a pályakérdés formulázása mind a bírálók kinevezése és a kitzított jutalom kezelése a középponti bizottmányhoz áttétnék. mibe a gazdasági szakosztály jelenlevő tagjai beleegyezvén Földes Gyula szakosztályi titkár ur oda nyilatkozott, hogy a nála letett összeget a nagygyűlési pénztárnoknak átszolgáltatni fogja.

13) Dr. Lészay urnak a Hunyadmegyében netán létező vízálló mésznek föltalálását illető jutalomkérdése érdekében új pályahirdetés indítványoztatott az ásványtani szak által, azonban a közgyűlés a megnyitó közülésben hozott határozatát fönntartja.

14) Felhozatván a Zipser Endre számára föllálltandó síremlék, Kubinyi Ferencz jelenti, hogy a szükséges összegből még 55 f. hiányzik, melyeknek további begyűjtésére ugyanő megkéretik.

15) A természettudományi osztálynak indítványai felolvasatnak:

A) A középponti természettudományi könyvtár számára évenkénti 200 ft. kéretik oly szakmunkák beszerzésére, melyek a fővárosi könyvtárakban nem találhatók.

B) Indítványoztatott: hogy évről évre szaktudós férfiak küldessenek ki a haza egyes vidékeire, hogy azokat természettudományi, is ha a kiküldött egyén orvos lenne, egyszersmind orvosi szempontból is vizsgálja és a népszerű gyógymódokat is figyelemmel kísérje. Ilyen kirándulásokra a szakosztály évenként 100 ftot kér utalványoztatni.

C) Minthogy a nagygyűlések alkalmával azon városok, melyekben a gyűlések tartatnak, kiállításokat rendeznek, melyekben többször igen ritka és érdekes tárgyak közszemlére kitétetnek, a szakgyűlés czélszerűnek tartaná: ha ezen tárgyak lehetőség esetében a magyar nemzeti muzeumnak ajándékoztatnának. Ezen indítvány folytán Kubinyi Ferencz kinyilatkoztatá: hogy már legközelebbi hetekbe ifjabb Kubinyi Ferencz öcsével Gömörmegyét természettudományi, valamint régészeti szempontból is át fogja kutatni, hogy úgy a legközelebbi nagygyűléshez e részben nemcsak adatokat, hanem kiállítási tárgyakat is összegyűjtthessen. Ezen ajánlat legnagyobb lelkesedéssel fogadtatott; a három előbbi indítvány pedig a középponti bizottmányhoz áttétni rendeltetett.

16) A szakokból kiküldött bizottmányok beadott jelentéseire nézve határozatott: hogy ezek egész kiterjedésükben az évkönyvekbe fölvétnessenek.

17) A zárközgyűlési jegyzőkönyvet hitelesítő bizottmányhoz elnök gróf ur Ó Méltósága, Kanka Károly és Rómer Flóris titkárokon kívül: Dr. Rózsai József, Gottl Móríc, Edl Tivadár, Dr. Zlamál Vilmos, Arányi Lajos, Szabó Alajos és Dr. Gothard urakat nevezé ki. Tudomásul szolgált.

18) Dr. Rózsai József fölemlíti, miszerint Knöpfler Vilmos tr. a maros-vásárhelyi nagygyűlésen Schmidl Adolf, Lang Ferencz és Zipser Endre fölött tartott emlékbeszédet; mivel az a maros-vásárhelyi évkönyvbe az előadó hozsaszab ideig tartó betegsége miatt föl nem vétehetett, azért indítványozza: hogy ezen emlékbeszéd ez idei évkönyvbe beigtattassék. Elfogadtatott.

19) Az elnökség indítványozza, hogy a Pozsonyi évkönyvbe elhunyt Bugát Pál arezképén kívül hírneves hazánkfiat, pozsonyi születésű Endlicher István tr. bécsi egyet. tanár arezképe is fölvétnessék. Közülvételéssel találkoztott.

20) Az előadások közül:

a) Henszlmann Imre tr. fölvétné az „újabb régészeti fölfedezések Magyarországhon és azoknak viszonya a történelemhez“ czimű értekezésének egy részét. Közérdekkel hallgattatott.

b) Dr. Dudik Bélának jelentését, melyet az archaeologiai szakülés külföldiségének nevében szerkesztett: Rómer Flórián tr. fölvétné. Ezen jelentés alapossága és tárgy-avatottsága miatt köztetszében részesült.

c) Hunfalvy János „Magyarország éghajlati viszonyairól“ irt értekezésének felolvasásától az idő rövidsége miatt visszalépvén ezen értekezésnek az évkönyvekbe való fölvétnéle határozatott.

d) Batizfalvi Samu a gyógytestgyakorlatról szóló értekezését felolvasta. Közérdekessége miatt ezen értekezés az évkönyvben kinyomatni rendeltetett.

21) Elnök Ó Méltósága érzékenyen búcsuzott el a közgyűlés jelenlevő belföldi és külföldi tagjaitól; legboldogabb napjai közé számítván azokat, melyeket a magyar orvosok és természetvizsgálók XI. nagygyűlése élén töltött, köszönetet mondván az erélyes támogatásért, melyet a tudományok előmozdításában a testület tagjai részéről valamint a közgyűlések-, úgy az egyes szakok üléseiben is tapasztalt.

Erre Balassa János alelnök ur hasonló meleg szavakkal búcsuzott a közgyűlés tagjaitól.

Mind a két mélyen tisztelt elnöknek végszava lelkes éljenzéssel fogadtatott.

22) Kubinyi Agoston tolmácsolá a nagygyűlés háláját Ó méltósága irányában, ki nekünk amnyi áldozatot hozott; továbbá köszönetet mond a többi hivatalnokoknak, azon buzgóságért, melyet a nagygyűlés előkészítésében s az ülések tartama alatt tanusítottak. Mély háláját fejezi ki Ó eminenciájának, országunk herczeg Primásának, ki palotájának nagy részét a gyűlések számára s a hivatalnokok beszállásolására átengedni kegyeskedett. Köszönetet mond továbbá Pozsony városa előljáróságának, a rendező bizottmány tagjainak fáradozásukért; a város minden egyes polgárainak és lelkes hölgyeinek, azon szívélyes vendégszeretetért, melyet a nagygyűlés tagjai irányában tanusítottak; el nem felejtkezővén a szomszéd osztrák Hainburg végvárosról, mely a kirándulás alkalmával oly szívesen fogadott. Végre kifejezé azon édes reményt, hogy a gyűlés tagjai a jövő évben a Királyhegy tövén, Rimaszombat városában, ismét találkozandnak. Mire a zárülés eloszlott.